

PADÁNYI VIKTOR
V Á S Z O L Y

Responsible for the publication: Dr. Victor A. Padanyi.
All rights, including the right of performance are reserved.

A kiadásért a szerző felel.

Minden jog, beleértve az előadás jogát is, fenntartva.

1955

A SZERZŐ KIADÁSA

Ezt a könyvet a szerző az engesztelődés gondolatának szenteli, az engesztelődésnek, amely nélkül lehetetlen az összefogás, már pedig összefogás nélkül, egymással harcolva, örökké a mult keserűségein, hibáin és sérelmein rágódva, a gyűlölet, a megtorlás és a bosszú álláspontját fel nem adva, képtelenek vagyunk kifelé harcolni.

A megvakított Vászoly sorsa soha még olyan időszerű szimbólum nem volt, mint ma, különösen a magyar emigrációban.

Ennek a szimbólumnak 950 éves üzenetét tolmácsolja az itt következő dráma, a

V Á S Z O L Y.

A dráma előadási joga közvetlenül a szerzőtől szerezhető meg.

Három fiamnak ajánlom.

ISTVÁN ÉS VÁSZOLY

(BEVEZETÉSÜL.)

Amilyen elkeserítő módszerességgel torzította el egy "katolikus-Habsburg" irányzat politikai érdekvédelme Szent István első magyar király tiszteletreméltó és programmatikusan magyar alakját azzal, hogy a sokoldalú és gazdag Szent-Istváni eszmekör óriási anyagából következetesen az "egynyelvű ország gyengeségéről" szóló frázist ragadta ki és mutogatta a nemzetnek dédelgetett németajkú kisebbségeinek és az idegen uralkodóház érdekében és igazolására, ugyanolyan alaptalanul és ugyanolyan merész felelőtlenséggel torzítják a magyar nemzeti egység és birodalmi gondolat halhatatlan történelmi szimbólumát az "antikatólikus-függetlenségi" túlzás bizonyos képviselői "véreskezű gyilkossá" napjainkban, az "idegenimádat" sunyi szimbólumává aljasítva le a kereszténység és nyugatiság keretébe ágyazott magyar öncélúság és függetlenség programjának örökvényű és örökké időszerű megfogalmazóját, aki katolikus értelemben csak a katolikusok számára szent ugyan, de magyar értelemben mindnyájunk számára az lett, és az marad mindörökké...

I.

A megvakított Vászoly* a 11. szd. óta időről-időre visszajáró kísértete a magyar multnak, és a körülötte terjengő homály egyike történetünk tisztázatlan rejtélyeinek.

Az erre vonatkozó középkori forrásanyag — a magyar hagyományok, a két István-legenda, a magyar Gesták és krónikák éppúgy, mint az ezzel foglalkozó külföldi anyag — tartalma nagyon hiányos, előadásában érezhetően diszkrét, sőt ellentmondó, magánviseli bizonyos "agyonhallgatás" minden jegyét. Magából a szoros értelemben vett kor-

*) Idegenes írással: Vazul.

ból — az ezres évek negyedik évtizede — sem magyar, sem idegen feljegyzés, vagy egyéb közvetett dokumentum nem maradt fenn — ilyet legalábbis eddig nem találtunk.

Első írásbeli értesülésünk az 1073-ban bajor földön írt Altaichi Évkönyvek magyar vonatkozású anyagából, valamint a Szent László korabeli Szent István-legendából és az ugyancsak az ő korában megírt első magyar történeti összefoglalásból a Gesta Ungarorum-ból származik, amely maga nem maradt ugyan meg, de későbbi 12-ik, 13-ik szd-i feldolgoásaiból meglehetősen teljességgel rekonstruálható. Mindezekben a forrásokban Vászoly megvakíttatását illetően vannak adatbeli és indoklásbeli különbségek, olyan adat azonban, amely Vászolynak az István elleni merényletben való részvételét állítaná, sem magyar, sem német forrásban nincs. Történettudományunk jelenlegi álláspontja ezzel szemben mégis az, hogy az István elleni merényletnek Vászoly volt a főbűnöse.

A Vászoly tragédiájára vonatkozó fennmaradt írásbeli anyag az eset után 40—60 évvel került feljegyzésre, s a hagyomány, a magyar és a német források ellentmondásainak nyilvánvalóan az az oka, hogy a magyar feljegyzések idején a tragikus sorsú Vászoly unokája* volt a király, s egyáltalán, összes Árpád-házi királyainknak nem István az őse, hanem Vászoly.

Ilyen körülmények között nem lehet határozottan tudni, hogy Vászoly nevének következetes elhallgatása az István elleni merénylettel kapcsolatban,** valamint Vászoly megvakíttatásának Gizella és Péter terhére való írása a Gesta Ungarorumban, vajjon az uralkodó nagyapjának emlékét akarja-e kimélni, vagy Istvánét? Az udvari történetírók mindenesetre igen nehéz helyzetben lehettek, hisz a család őseit éppúgy nem vádolhatták egy ilyen aljas merényletrel, ha igaz is volt, mint ahogy az első szent király emlékét sem árnyékolhatták be egy kegyetlen tettel, ha Vászoly ártatlan volt a merényletben. A magyar feljegyzéseknél természetesen függetlenebb Altaichi Évkönyvek Vászoly megvakíttatását azzal motiválják, hogy ellenszegült Péter királyné jelölésének, nem pedig azzal, hogy merényletet követett el István ellen. Mindenesetre arra, hogy Vászoly valóban el akarta volna Istvánt tétetni láb alól, az inkább egyházi vonalon fennmaradt hagyományon kívül tételes forrásanyag nincs. Hogy a főleg egyházi személyek által írt gestákban és krónikákban vannak homályos és név nélküli célzások erre, és hogy történettudományunk Vászoly bűnösségét fogadja el, annak főleg az a háttere, hogy az ártatlanul megvakított Vászoly súlyos csorbát ejtett az első magyar király és az Egyház egy szentjének figuráján, már pedig ez sem egyházi, sem nemzeti szempontból nem volna kívánatos.

Ezzel szemben húsz Árpád-házi királyunk ősapját egy aljas bűnnel beszenyvezve áldozatul dobni ártatlanul annak a kétségtelenül fontos érdeknek, hogy Szent István erkölcsi integritása töretlen maradjon, nemcsak igazságtalan volna, hanem történelmileg is abszurdum, elvégre történelmi kérdéseket szavazással nem lehet eldönteni, még akkor sem, ha az írásos bizonyítékok homályban hagyják a kérdést.

Mi sem áll távolabb jelen sorok írójától, mint hogy ebben a kérdésben bármilyen perdöntő megállapítást is megkockáztasson, hiszen itt bárminő apodiktikus forma is megbocsáthatatlan merészség volna. Mivel azonban az utolsó évtized során egyre gyakrabban észlelhető az az ijesztő tünet, hogy bizonyos körök, otthon és idekint egyaránt, igyekeznek Istvánt "véreskezű gyilkosnak" beállítani, s ez a felfogás történelmileg nem eléggé képzett közvéleményünkben egyre erősebben terjed, az István—Vászoly komplexummal mégis foglalkozni kell. A szerző ehhez egy dráma szabad, kötetlen és szuverén irodalmi formáját

*) Szent László.

**) Legrégibb forrásaink nevek helyett "négy előkelő udvari embert" említenek igen óvatosan.

választotta egy történelmi dolgozat sokkal nagyobb óvatosságot követelő tudományos műfaja helyett.

Az itt következő dráma az István—Vászoly komplexumot más-ként interpretálja, mint történettudományunk, és mivel annak történelmi mennyisége is joggal érdekli az olvasót, szükségesnek látszik ezt a komplexumot kissé történelmileg is analizálni, mégpedig teljes és hiánytalan forrástámaszték nemlétében a két legfontosabb történelmi segédtudomány, a lélektan és a logika világánál.

II.

Az István—Vászoly komplexumra vonatkozó történelmi forrásanyag nem sokkal több, mint amennyit a fentiekben már elmondottunk róla. Vászoly Taksony fejedelem unokája, Mihálynak, Géza fejedelem öccsének fia, s így Géza fia István elsőfokú unokaöccse volt, akit gyermekkorában apjával együtt bizánci szertartás szerint megkereszteltek a Géza-féle térítési hullám idején. Tudjuk, hogy hosszú ideig raboskodott Nyitrában, forrásaink szerint "fiatalos kicsapongásai miatt", javítás céljából, a valóságban azonban inkább a királynak szánt Imre zavartalan utódlásának biztosítására. Az eredeti, ősi magyar joggyakorlat — a senioritás — szerint ugyanis a soronkövetkező utód Vászoly lett volna, mint a család seniora — mint ahogy Gézát sem Istvánnak, hanem Koppánnak, az Árpád-nem akkori seniorának kellett volna követnie — az újonnan bevezetett nyugati utódlási rendszer volt az egyenesági, vagy ilyen utód nemlétében az alkalmassági utódlás, amelynek azonban ekkor még nagy országos ellenzéke volt.

Hogy mennyire az utódlás kérdése körüli ellentét volt az oka Vászoly nyitrai rabságának, mutatja az, hogy Imre váratlan halála után kibocsájtják és a király utódává akarja tenni.

Tudjuk azt is, hogy Vászoly megvakíttatása és megsüketítése Nyitrában történt, s azt Buda fia Sebős nyitrai királyi ispán hajtotta rajta végre, ami igen elgondolkodtató körülmény, mert a király elleni merénylet Fehérvárott, vagy esetleg Esztergomban történt és az István-legendá szerint a király a merénylő vétkét megbocsájtotta, miután ez — bizonyára valami jelentéktelen ember — bűntársait megnevezte. "Másnap a király parancsára felkeresték és elébevezették a cinkosokat kik fölött ítéletet téve, szükeket kitolatta, bűnös kezűket levágatta".*

Tudjuk még, hogy Vászoly három fia, Levente, Endre és Béla bántalom nélkül elhagyták az országot, ahová csak a Vatha-féle lázadással, 1047-ben, a felkelők hívására tértek vissza.

Tudjuk, hogy Buda fia, Sebős egy évvel István király halála után, Péter uralkodása első évében, 1039-ben halt meg egészen fiatalon.

Buda István közelebbi környezetéhez tartozó "udvari ember" volt, éppúgy, mint pl. Doboka is, akik az új rendszert teljesen átvevő aulikus magyar nemzedékhez tartoztak. Doboka fiát, Szolnok ispánt a Sebős generációjából a Vatha-féle lázadások a Duna partján álló tömeg követelésére annak a csónaknak a gazdája szúrta le és dobta a folyóba, amelyen menekülni akart a pesti révnél, tehát "udvari ember", Péter-párti aulikus volt az is, s valószínűen ebből a kategóriából való volt Sebős is.

Hogy Vászoly megvakíttatása mikor történt, arra sem a magyar, sem a német forrásokban konkrét adat nincs, mint ahogyan arra sincs, hogy mikor történt a merénylet. Annyit tudunk csak, hogy Imre herceg 1031-ben bekövetkezett halála után, Szent István "hosszas és súlyos betegeskedése" idején.

Az eddigiekben előadtunk körülbelül mindent, amit a források az István—Vászoly komplexumról elmondanak. Ime, ennyi az, amin a Vászoly bűnössége felőli magyar történettudományi álláspont alapszik. Mivel pedig mindebben sehol sincs az, hogy Vászoly valóban részes volt a merényletben, az álláspont alapja igazában csak egy vélemény, amely

*) Szent István nagyobb legendája.

két tényen alapszik. Az egyik az, hogy István király ellen merényletet kíséreltek meg, a másik meg az, hogy Vászolyt megvakították és megüketítették. E két történelmi tény összekombinálásából vezette le a magyar történelemtudomány Vászoly bűnösségét, mégpedig, mint láttuk, a tételes forrásanyag ellenére. A probléma az, hogy jogosan-e, indokoltan-e, elegendő alappal-e?

A sorok frója szerint: nem.

Ez a "nem" nemcsak azon alapul, hogy a közismert középkori magyar és német forrásokban egyetlen egy olyan állítás sincs, amely az "igen" mellett szólna, és hogy Vászoly bűnössége csak később keletkezett és semmivel sem igazolt és semmivel sem igazolható kombinációja két történelmi eseménynek, amelyeknek kapcsolata nem feltétlenül szükségképpeni.

Ez a "nem" sokkal többön alapszik, és e sorok frója ezekre a körülményekre kíván itt néhány mondattal rámutatni.

Az első mindjárt az, hogy Vászolynek egy ilyen merényletre semmi komoly oka, ahogy a bűneseteknél szokták mondani, motivuma nincs, hacsak nem a türelmetlenség. Mikor kiszabadul Nyitrából, a király legálább 62 éves,* s nem sok ideje lehet már hátra, annyival inkább, mert István "hosszan és súlyosan beteg".

Egy keménykezű zsarnok elleni merényletre esetleg volna motívum, húsz évvel előbb István ellen egy merényletre esetleg lett volna motívum, de egy beteg agastyán elleni merényletre motívum nemcsak Vászoly számára nincs, hanem általában nincs. A 11. szd. egészségi és életviszonyai mellett egy 62 éven felüli ember agastyán, hisz az átlagéletkor jóval alacsonyabb, mint ma, különösen Árpád családjában. A 25 Árpád-uralkodó közül mindössze négyen érték el 413 év folyamán a 60 évet, legtöbbjük nem érte el az 50-et sem.

A második az, hogy Vászolynek a trónöröklési lehetőség Imre halála után meg van adva. A király őt akarja utódává tenni, s ez nemcsak Vászoly esetleges motívumát zárja ki, hanem esetleg motívumot jelent másoknak, akiknek reményeit ez a királyi elhatározás — kereszteli.

A harmadik az ítéletvégrehajtás helye és módja. Miért kell egy bűnös és aljas merénylet egy távoleső határszéli várban az ítéletet végrehajtani, ha egyszer ott él a király környezetében Székesfehérvárott s ha egyszer a többi cinkoson ott, helyben hajtják végre az ítéletet? Miért nem vágják le Vászoly kezét is, mint a többiét, mikor ez is egyike az államfő elleni merénylet törvényben kiszabott büntetéseinek? "Ha a tehetősebbek közül akad hűtlen, romlott, eskütörő, hűszegő ember, keze elvesztésével fizet hűtlenségéért."

A negyedik elgondolkodtató körülmény az, hogy az Altaichi Évkönyvek a merényletről egyáltalán nem beszélnek, csak Vászoly megvakításáról. Hóman Bálint forráskritikai megjegyzése szerint ez valószínű onnan van, hogy az Évkönyvek frója Endre menekült fiának, Salamonnak környezetéből veszi magyar értesüléseit, s Salamon érthetőleg nem beszél nagyapja bűnéről. Ezzel szemben van németországi magyar emigráció már korábban is, Salamon előtt is. Péter 1041 és 1044 között környezetével szintén Németországban él, tele gyűlölettel a magyar nacionalista reakció iránt, s ugyancsak alapos értesüléssel a Vászoly-komplexumot illetően, amelynek egyenesen trónját köszönheti. Miért nem beszél ő és környezete a merényletről? Az ő előadása — amellet, hogy harminc évvel közelebb van az esethez, mint Endre fia Salamon a hetvenes években — egészen bizonyosan nem szépitné az Altaichi Évkönyvek előadását Vászolyt illetően, hanem ellenkezőleg. S Péter hűbéresévé is válik III. Henrik német-római császárnak, aki mellesleg kétszer is jár Magyarországon, előbb, mint békekövet apja veresége után, majd mint Péter támogatója és hűbérura. Péter legitimitása egyébként is fon-

*) Szent István 969-ben, vagy 970-ben született.

tos politikai kérdés a császár számára, különösen Endre trónfoglalása után, amely nem "hűbéri" alapon, hanem egyenesen a császár akarata ellenére történik a Péter elleni második lázadáskor. Endre legitimitását a császári udvar vitatja, s apja merénylete kitűnő érv volna különösen a Szentszék felé. Miért hiányzik mindez? Miért csak a hetvenes években bukkann fel a Vászoly-ügy a német forrásokban, s miért csak Péter-ellenes előadásban?

Végül ötödször kizárja Vászoly részvételét a merényletben Vászoly jelleme maga. Vászoly talán nyers, pogány, antikeresztény és konok ellenzéki, de semmi esetre sem az aljas, sunyi, gyáva, alattomos merényletök fajtájából való, s erre számos közvetett bizonyíték van.

Az első az, hogy neki elég lett volna a trónért a kereszténységet csak színlelnie, amint ezt sokan tették abban az időben a csak felületesen keresztény magyar társadalom tagjai közül, sőt elég lett volna néhány ígérettel megnyugtathatni a királyt. Ha aljas alattomos jellem lett volna, meg is tette volna, de nem tette. Sorsa bizonyítja ezt. A második az, hogy fiai mind kiváló, lovagias és jelentékeny személyiségek. Béla egyenesen a lengyel világ bámulatát és rajongását váltja ki vitészségével, férfiaságával, lovagi erényeivel, s később, otthon is rokonszenves egyéniség, s ha két évi uralkodás után a legheroikusabb körülmények között törött csontokkal, belső vérzéssel hordágyról irányítva utolsó csatáját meg nem hal, történetünk egyik legnagyobb uralkodója vált volna belőle, aki egy Szent Lászlót nevelt fel nemzetünknek. Vászoly fiait a nyitrai rabság lezámításával, pogány módra Vászoly maga neveli,* aki többek között teljes tudatában van annak, hogy ő Árpád dédunokája. Vajjon miért kell három pompás fiú apjának és nevelőjének, egy Árpádházi hercegnek aljasnak, "kicsapongónak", alattomosnak, egy beteg öreg ember életére törő gyávanak lennie, mikor Árpád óta a családban ilyen karakter egy sincs? Azért, mert pogány? A keresztény egyházi személyektől származó középkori magyar forrásanyag propagandajellege a kereszténységet ellenző, pogány Vászoly lefestését illetően érthető és nyilvánvaló, s ennek a körülménynek egyetlen forráskritikus szemét sem lenne szabad elkerülnie.

Mindezek felül pedig ott van érthetetlen körülménynek István személye és szerepe maga.

István öregember, halála felé halad s ezen szuggesztíóit betegsége csak növeli. Mélyen vallásos is, és belső meggyőződésből az, annyira, amennyire csak Cluny asztéikus századának egy produktuma tud vallásos lenni, annyira, amennyire csak a neofiták rajongása képes. Számítalan bizonyíték van arra is, hogy nagylelkű is. A merénylet végrehajtójának is megbocsát. Miért nem bocsátana meg hát tulajdon unokatestvérének? Ez az István már nem a birodalom-teremtő kemény személyiség, nem a vasöklű férfi. Ez az István már nem a 28 éves szilaj fiatalember, aki harcban elesett nagybátyja holttestét tisztességes eltemetés helyett négyfelé vágatja és kapura szegezteti. Ez az István már halálra készülődő, az Örök Bíró ítéletét váró agastyán, az öregek bölcsességével és óvatosságával, a sirjuk felé ballagók expiáló attitűdjével, az Isten irgalmáért könyörgők irgalmasságával.

A középkori keresztény ember legnagyobb problémája a halál és ami utána következik, különösen a clunyi reformok komor aszkézisének századában. És István hatvanon felül már inkább mennyi hazáján csűg, mint a földin. Fáradt, s erre negyven serény, fáradságos esztendő után megvan minden oka. Energiája meglankadt, érdeklődése megváltozott, s ha valóban a clunyi kor fia, mint ahogy minden ízében az, élete alkonynán imádságos, égre függesztett szemű ember, minél igazabban vallásos volt korábban, annál inkább. Ez a sirja felé ballagó agastyán feltétlenül megbocsátana öccsének, különösen, ha az a golgothás Krisztust idézné neki és könyörögne bocsánatáért, s ha Vászoly valóban a gyáva merény-

*) Száműzetésük idején apjuk tragédiájakor mind a három Vászoly-fiú pogány, s közülük kettő, Endre és Béla külföldön keresztelkedik meg.

lők, az alacsonyrendű emberek fajtájából való volna, ezt feltétlenül meg is tenné. S ha megtenné, lehetetlen volna meg nem bocsátani neki, hisz a merénylet nem sikerült, s az Örök Bírótól a beteg István is fél, és, ami mindennél több, István király igaz ember, igaz magyar és igaz keresztény, olyan mélyen és olyan nagyon, amilyen mélyen és amilyen nagyon csak az istenfélő és halmikészülő emberek tudnak lenni.

Végül pedig van még két igen sokat eláruló körülmény, amelyeket Hóman Bálint a Magyar Történet öt vaskos kötetében a Vászoly-komplexum tárgyalásánál meg sem említ, pedig ugyancsak vitázik a források szövegével.

Az egyik az, hogy a Vászoly-fiak — akik éppúgy nem tagadták meg apjukat, mint ahogy a Vászoly-unokák sem tagadták meg nagyapjukat — 10—15 évi bujdosásuk alatt egyszer sem kísérlék meg a hazatérést, noha közben meghal István, jön Péter, majd annak elűzése után jön Aba Sámuel uralma, aztán újra Péter, szóval az uralom és az uralkodási irány gyakran változik; ők nem voltak részesei a merényletnek, s közben meg is keresztelkedtek. Ellenben azonnal otthon teremnek, amint a régi rezsím ellenzéke megmozdul. Ez a körülmény kétségtelenül mutatja, hogy a Vászoly-család tragédiájának hátterében egészen más sötétlik, mint a merénylet, hiszen hármukon kívül Árpádnak férfiági leszármazottja nincs, s odahaza olyanok marakszanak a magyar trónon, akiknek ehhez férfiági alkalmas utód léte esetén jogosultságuk nincs. A fanyar és kendőzetlen tény az, hogy Szent István utolsó éveiben a beteg öregember körül nyüzsgő aulikusok és egyháziak egyszerűen az Árpád-házat söpörték el jogos helyéről a magyar nemzet éléről, s azt a Péter-pártiak éppúgy nem voltak hajlandók restaurálni az ártatlan Vászoly-fiak megkeresztelkedése után sem, mint ahogy nem voltak hajlandók erre Aba Sámuelék sem.

A másik az, hogy ha van Magyarországon a nyolcvanas években, a Szent István legenda és a Gesta Ungarorum megírásakor valaki, aki igazán ismeri az István—Vászoly ügyet, akkor Vászoly unokája, Szent László király az. László 21 éves volt, mikor apjára rászakadt Dömösön a trónmennyezet csodálatosképpen éppen a trónkövetelő Salamon és az őt támogató császári sereg támadásának előestéjén. Bélának tehát — aki olyan 15 év körüli fiú volt apja megvakíttatásakor és aki bátyjaival feltétlenül sokat foglalkozott a száműzetésben apja tragédiájával, amelyet Lengyelországban bizonyára szélében-hosszában pertraktáltak, főleg a krakói udvarban — számtalan alkalma volt fiainak elbeszélni nagyapjuk történetét. László mégis rajongója Szent István királynak, szenttéavatását is ő hajtja végre. Ha Istvánnak bármilyen kegyetlen gesztusa lett volna nagyapjával szemben, László semmi esetre sem lett volna István szentségének olyan nagy propagálója. Mindezek mellett László, a korrekt lovagság halhatatlan mintaképe, az általa rendelt Gesta Ungarorumot feltétlenül olvasta, annak Péter bűnösségére vonatkozó állításait is beleértve.

III.

Hogy az elmondottak után az olvasó milyen álláspontot foglal el az István—Vászoly komplexum kérdéseit illetően, az az olvasó dolga. A máig is nyitva lévő három kérdés az, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy Vászolynak valóban része volt a király elleni merényletben, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy István királynak bármilyen formában is része volt Vászoly megvakíttatásában, végül pedig, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy az újra fogságra vetett és Nyitrában őrzött Vászolyt az öreg és beteg királyon kívüli belpolitikai erő-tömörülés a király tudtán kívül vakíttatta meg egy Isten háta megettí hátszéli várban, esetleg egy olyan szituációban, hogy a merényletbe rávaszul belekevert Vászolyt a király csupán elzáratta, fiai külföldre menekültek, s a megvakíttatást más tényezők intézték olyan időben, amikor

már biztos volt, hogy a beteg király mozgási képességét nem fogja visszanyerni?

Hogy ez a harmadik, s történettudományunk álláspontjához képest új variációja az István—Vászoly komplexumnak csak hipotézis, azt készséggel elismerjük. De a Vászoly részessége a merényletben sem más hipotézisnél, s arra sincs történelmi forrásbizonyíték, hogy István vakíttatta volna meg Vászolyt.

Ez az elmefuttatás a szerző belső meggyőződése ellenére sem akarja "forradalmasítani" a magyar történettudomány általánossá vált álláspontját. Ez az elmefuttatás nem történettudományi publikáció, hanem csupán egy történelmi dráma bevezetése, amelynek célja háromféle hipotézis valószínűségének lélektani és logikai latolgatásán kívül, vagy ha úgy tetszik által, az itt következő dráma történelmi magjának, illetőleg a meseszöveés létjogosultságának kimutatása volt...

S Z E R E P L Ő K :

ISTVÁN, magyarok királya
 VÁSZOLY, István unokatestvére
 GELLÉRT, marosvári püspök
 VELENCEI PÉTER, István unokaöccse
 ABA SÁMUEL, nádorispán, István sógora
 SEBŐS, nyitrai ispán
 BENEDEK, pap, majd püspök
 VATHA, Ócsöd fia a bellusi nemzetségből
 CSANÁD, marosvári ispán
 HAJNA, Vászoly felesége
 LEVENTE }
 ENDRE } Vászoly gyermekei
 BÉLA }
 FROILA, Péter testvérhúga
 GIUSEPPE, velencei nemes, Péter fegyvernöke
 ZOBOR táltos
 MAJOR DOMUS a királyi palotában
 TÁTONY }
 BIKÁCS } várjobbágyok Nyitrában
 TORONYÓR Nyitrában
 EMÖD }
 CSÁTH }
 ÖCSÖD } tiszaháti nemzetségfők
 BOD }
 ZSADÁNY }
 SEKRESTYÉS
 VALTER MESTER, éneklő kanonok
 I, II SZOLGA
 I, II, III, IV páncélos bajor vitéz

Szerzetesek, kopjások, torlók, jobbágyok, szolgák, jobbágy-asszonyok, gyermekek, poroszlók, bakó, csatlósok, papnő-vendékek.

Az első felvonás történik a nyitrai várban, 1031 szept. végén, a második a székesfehérvári királyi palota aulájában, 1033-ban, a harmadik az esztergomi királyi palota egyik alsó termében, néhány héttel a második felvonás cselekménye után, a negyedik történik a székesfehérvári koronázó templom szentélyében, 1038-ban, a velencei Péter koronázása előtt egy nappal.

ELSŐ FELVONÁS.

Szín: A nyitrai vár udvara. Bal vágott sarokban hatalmas várkapu sötét és mély aknája. Fölötte széles, nehézkes őrtorony. Hátnál mintegy két méter magas bástyafal húzódik, tetején széles platóval, amelynek külső szélén csipkézett mellvéd van. A bástyasétálóra lépcsőfeljárat vezet. Balról szintén bástyafal zárja le a színt, amelynek sétálójára ajtó szolgál a toronyból. A kapuboltozat felett ablak néz a várudvarra. Jobboldalt alacsony, barátságatlan épület sarka látszik, vasveretes nehéz ajtóval, ez az épület a vár börtöne. A baloldali bástya sétálóján a toronymál ór áll, hosszú görbe tűlök lóg a vállán, árpádkori öltözetben. Lent a várkapu melletti kőpadon két vitéz ül a hajnali félhomályban lábuk közé vett kopjával; a hátnál lévő bástya sétálóján összefont karokkal áll és néz mozdulatlanul a messzeségbe a vár foglya, a megbilincsel Vászoly.

Idő: 1031, szeptember vége.

TÁTONY (az egyik vitéz, hosszabb szünet után): Éjfél óta áll ott mint egy bálvány. Mőg se mozdul.

BIKÁCS: Az a! ... nem humta le a szömit egész éccaka ...

TÁTONY: Szögény ...

Szünet

BIKÁCS: Ujhold vót ...

TÁTONY: Az. Táltos van az áldókőnél. Idelátszik a tűzők.

BIKÁCS: Haj láttam és is.

TÁTONY (gesztussal Vászoly felé): Vászoly úr is látta ...

BIKÁCS: Nem csuda, ha nyugodhatatlan. Én se tuttam aludni.

Szünet

TÁTONY: Felóvakodott éjféltor a sétálóra. Azótátul csak áll ott és néz.

BIKÁCS: Híttá az öreg isten szava. Vagyok úgy én is. Mőg-hallom, így éccaka a táltos tűlökuszavát, osztán úgy érizem, hogy megbolondulok, ha nem mék ... Oszt mék!

Szünet

TÁTONY: Haj aj... Pedig megládd, a fülükbe kerül egyszerűen. Están úr nem tréfázik!

BIKÁCS: Nem. Lám ihol vagy Vászoly úr is. Hat álló esztendeje raboskodik mán itten.

TÁTONY: Haj aj... Osztan mégse kölletik nékie az új isten. Nem is kölletik az senkinek is, csak Están úrnak. Egész elbolondították a fekete papok.

(Szünet, majd messziről szagatott tülökhang.)

BIKÁCS (izgatottan): Hallod? A táltos tülke tárogat... (Vászoly is megmozdul fent.)

TÁTONY: Nézzed ni, hogy fülel Vászoly úr is... Vaj' mi lehet az egykőnél?

BIKÁCS: Én nem tudom, de nem löhetik valami jó! Az espán kilopakodott éjfele előtt ötven kopjával. Aligha nem újhítűkre vadászik.

TÁTONY: No szögények... Csak meg ne fogná mán őket!

BIKÁCS: Az öreg Zobor táltos tartja lent az újholdáldozatot... Úgy hírlett legalábbis, hogy ő fogja tartani. Vár-aljai torlók beszélték a mult vasárnapon, hogy idefent jártak a missán. Ahogy mondták, erősen készülődtek mindenfelé, erre az áldozatra. Benedek papnak is a fülibe kerülhetett a dolog, mert az evangyéliomi tanításon igen gorombált a denevérhitűek ellen.

TÁTONY: Hát te? Hogy nem mentél te le az éccaka?

BIKÁCS: Erősen bicegek még mindig. Az a kutya nyílvessző igen csúffátette a lábomat a nyáron, Kapuvárnál, mikor olyan nagyon mögkergettük a német imperátort.

TÁTONY (sóhajt): Haj aj... Ládd-é, míg az öreg isten vót az ura a magyeriaknak, ilyen szégyen nem esett rajtunk, hogy bé mert vóna ütni magyeri gypün akármi-csuda fajzat is. Akkoriban, lám, mi nyargaltuk váltig az imperátor uruszágjait. Bezzeg, miolta térdelni szorít bennünket Están úr, nem fél mán a magyeri nyilaktul senki is...

BIKÁCS (megrezzen): Csöndesen légy! Gyün a pap. (A pap előlép a börtönépület sarka mögül.)

TÁTONY (tüsténkedve): Dicsértessék az Úr Jézus!

BENEDEK PAP: Mindörökké, Amen! Nem láttátok Vászoly urat valamerre?

BIKÁCS (felmutat a sétálóra): Ahol vagyon ni! A sétálón. Éjfele óta ott áll, mint valami bálvány. (A pap indul felfelé.)

TÁTONY (fojtott hangon): Még éccaka sem hagyja békén.

BIKÁCS: Mengyen az utána mindétig, mint a szaglászó eb. (A toronyból most megszólal a toronyőr kürtje, távolabbról felel egy másik, még távolabbról egy harmadik.)

TÁTONY: Váltás vagyon, gyerünk... (Felállnak és eltűnnek a kapu alatt.)

BENEDEK (fent a bástyasétálón Vászolyhoz): Mit csinálsz itt, Vászoly úr, ilyen éccakaidőben?

VÁSZOLY (meg se mozdul): Nézek.

BENEDEK: Mit nézel, uram? Hiszen sötét vagyon!

VÁSZOLY (mogorván): Az Istent nézem.

BENEDEK (meglepve): Az Istent, Vászoly úr?

VÁSZOLY (mint fent): Azt. A magyeri istent. Mastan immár tudod, mit nézek.

BENEDEK (hitetlenkedve): Ugyan! És látod a magyeri istent?

VÁSZOLY: Látom. (Szünet után) Látod azt a pislákoló fényt a messzeségben? Áldozati tűz vagyon ott. Nohát ott van a magyeri isten. Azt nézem.

BENEDEK: Dehát mi vagyon azon néznivaló, uram?

VÁSZOLY: Neked semmi. Nekem minden. Újhold volt az éjtszaka. Megszólalt a táltos tülke valahol a Nyitra-parton, és én azóta nem tudok aludni. Hív az Isten.

BENEDEK: Különös emberek vagytok ti, uram. Húsz esztendeje élek im itt köztetek, beszélem a nyelveteket, és mégsem értelek benneteket.

VÁSZOLY: Mert te másfajta ember vagy, Benedek pap. Te velencés vagy, én magyeri. Te kőfalak között születted, a mi fajtánk meg a pusztai tüzek mellől való. Te nem tudod megérteni az öreg magyeri isten dógait, én meg a Krisztussal nem tudok megbarátkozni... Akárhogy is erőlteti Están úr.

BENEDEK: Pedig én nem szűnök meg remélni...

VÁSZOLY (belevág): Hogy én is újhítű leszek?... Azt ugyan elvárhatod, Benedek pap, te is, meg Están úr is. Még ha hóttig vasban kell is járnom!

BENEDEK: Igazán sajnálom az ilyen embereket, Vászoly úr...

VÁSZOLY: Ne engemet sajnáljál, Benedek pap! Magatokat sajnáljad. Ejsze, micsudás élet a ti életetek és micsuda örömtők vagyon tinétek? A te istened a szomorúság és nyavalygás istene... Azt mondja néktek, hogy ezen föld a siralomnak völgye... és félelmet, siránkozást, meg korbácsot parancsol néktek... pedig az isten ragyogás, és szabad embernek jussa vagyon minden örömhöz. Az ostor szolgál meg állatok hátának való. Mégis, a ti istenetek egyebet sem tesz, mint egyre fenyeget benneteket örök tűzzel, kínnal, kárhosszattal. És még azt mondjátok, hogy ő a szeretetnek istene.

BENEDEK: Ő szenvedett és megholt érettünk a keresztnék fáján.

VÁSZOLY: Érettetek? De akkor miért parancsol hát ben-

neteket odukba, meg cellákba, mint a vakundokot? Miért sajnálja tőletek az edelt, az italt, az asszonyt, az örömet? Miért csak az tetszik neki, ha térden, meg hason csúsztok előtte és vinnyogtok és reszkettek a félelemnek miatta, mint a vénasszonyok?...s még te sajnálsz engemet, Benedek pap?

BENEDEK: Per amorem Dei... pogány beszéd ez, uram!

VÁSZOLY: A ti beszédetek pogány beszéd, Benedek pap. Az én beszédem szabadnak született ember beszéde, aki visszaüt, ha megütik, mert aki nem mer visszaütni, az gyáva. A te istened gyáva isten, Benedek pap, mert a helyett, hogy visszaütött volna, megbocsájtott... Ejsze, nékem nem megbojcsátás kölletik, hanem igazság! Están úr se bocsásson meg nékem, hanem igazságot adjon. De azt nem ad, úgye?

BENEDEK: Ki tudja azt, uram, Istenen kívül, hogy mi az igazság? Az igazságot az ember nem látja, csak véli...

VÁSZOLY: Ejsze, ez egészen világos. Están úr újhitű. Hát ha az, legyen az. Nem bántja érte senki is. Én meg őhitű vagyok. Miért bánt hát ő engemet hitem miatt? Miért veszi el tőlem azt, amit nem ő adott? Taksony úr annyit hagyott az ő apjaurának, mint az enyémmnek!

BENEDEK: Están úr a kerál!

VÁSZOLY: Micsuda a kerál? Kicsuda a kerál? Árpád, Zsolt, Taksony, Geiza fejedelmek lettek a magyar törzsek akaratjából, a nemzetségi renden, ősi törvény szerint. De vaj' ki tette kerállá Estánt?

BENEDEK: Öszentsége, a pápa.

VÁSZOLY (indulatosan): De vaj' kicsudánk nekünk a pápa? Micsudás juss szerint teszen ő kerálokat a szabad magyarok földjén?

BENEDEK: Krisztus földi helytartója ő.

VÁSZOLY: Ezt a földet nem Krisztus adta nekünk, hanem az öreg isten, kis a táltosok Ukkónak mondanak. Ezért a földért a vérünket ontottuk. Ez a föld a miénk. Hát ide ne jöjjön parancsolgatni se a Krisztus, se a pápa. Ha Estánnak a Krisztus úgy tetszik, hát tartsa magának, de az én szállásföldemen én vagyok az úr, mert azt nékem nem adta senki is, hanem véren vette a nemzetségem és örökön úr rajta az etelközi kötés szerint. Igazság-é hát, Benedek pap, hogy szállásföldemen idegen parancsol, engem meg itten tartotok büntelen, rabul, mint valami lopót.

BENEDEK: Senki sem büntelen, uram. Pogánymódra éltél.

VÁSZOLY: Úgy éltem, mint mind az őseim!

BENEDEK: Feleségeddel ágyasságot tartottál keráli rokon-ságodnak gyalázatára.

VÁSZOLY: Feleségemet úgy vettem, mint mind az őseim.

Avagy ágyasságban élt hát Árpád úr, Zsolt úr és Taksony úr is?

BENEDEK: Ők nem voltak körösztýének, uram. De tégedet már megszentelt a körösztýnek vize.

VÁSZOLY: Hogy kicsi koromban megkörösztýöltek a bizantin papok, arról én tenni nem tudok. De Krisztust nem ismerem. Semmi közösöm vele.

BENEDEK: A körösztýség letörülhetetlen szentség.

VÁSZOLY: De ha egyszer nékem nem kell! Az én istenem a régi magyar isten, és az is marad, mendameddig élek.

BENEDEK: Heába akarlak, nem értelek uram. Kerálúr kegyelmét azonnal elnyerhetnéd. Ő az ura itten mindennek és szerető rokonod néked...

VÁSZOLY (keszerűen felkacag): Szerető rokonom? (megrázza láncát) Hallod?

BENEDEK: Az a lánc lehullik rólad, uram, csak egy szavadba kerül.

VÁSZOLY: Csakhogy én azt a szót nem mondom ki, Benedek pap, mert én hazudni nem tudok. A magyar isten vitézül szültek, mint az őseimet is, és az is fogok maradni hőttemig, akárhugyan is léssen. Mert megkevertetek itten nagyon is sokat az új isten dögával. Bolondulnak utánna egyre többen és többen. A hűtlen magyarok között azonban hívségeseknek is kölletik lenniük az öreg istenhez, apáink, nagyapáink, dédapáink és töméntelen ünkeink istenéhez, és én az vagyok, az lesz, akármicsudát beszéltek ti és akármicsudát teszen Están. (Lehorgasztja a fejét, szünet. A táltos túlké újból megszólal a messzeségben.) Haszontalan ember az, ki apáinak istenét cserben hagyja... és a magyarok között egyre több a haszontalan ember.

BENEDEK: Ilyet ne mondjál, Vászoly úr. Ez szembe van kerálúr akaratjával.

VÁSZOLY: Mondom biz én, Benedek pap, és igaz az amit mondok. Mert ugyan mondjad hát, kik az új istent imádók minálunk? Rabok, szolgák, megváltott torlók, szegény renden lévők, meg idegen gyűttmentek. Nemzetes magyarok kevés vagyunk köztük.

BENEDEK: Kerálúr is az, Vászoly úr! Meg Csanád úr is, a marosvári espán az Árpád neméből. Meg az Abanembeli Sámuel úr is az, a palatinus az egész nemzet-ségével, meg még sok-sok espán. Miótától itten raboskods, uram, a nemzetségek is egyre-másra veszik fel Krisztus úr édes igáját.

VÁSZOLY: Koncleső kerál-kutyái azok, Benedek pap. Nem Krisztus kölletik azoknak, hanem a keráli jutalom, meg az új cifraság. Járják a missákat, hajbókolnak a cifra oltárok előtt, építgetik az új templomukat, meg a mo-

naszteriumokat, de nem az új istenért, hanem dölyfből, hogy ők is tudnak olyat, mint Hunt, meg Pázmán, meg Vecelin, meg a többi bajuvár gyűttmentje a kegyes Gizellának, megazután a kedvit tegyék a kerálnak, akitől mindenki fél... De bezzeg, ha egy-egy vándor táltos elvetődik a szállásukra, osztán nem látja-hallja senki is, bizony megimádtatják azt is, mert mindben siratja a lélek a cserbehagyott öregistent, akinek egyre kevesebb és kevesebb áldozati tüzet gyujtanak hűtlen gyermekei, pedig hát... De hagyjuk ezt, Benedek pap. (Legyint.) Felfordult itten a világ! Mielta Están hajói járják a sóval a Marost, még sót is csak az kap eleget, aki az ő akarata szerint imádkozik... (Most kúrthang hallatszik kívülről, amelyre rövid szünet után a toronyőr tülke felel, majd a felvonóhíd leeresztésének és a kapu feltárásának zaja hallatszik, és utána vontatott kiáltás: "Jöhettek!" Ezenközben:)

VÁSZOLY: Hát ezek kicsudák?

BENEDEK: Az espán mene ki éjfele előtt ötven kopjával.

VÁSZOLY: Mi végre?

BENEDEK: A folyóparti áldókőhöz. A pogánymódra áldozó szemérmetlen denevérhitű újkörösztényeket megfogdosni.

VÁSZOLY: Ezt tette az espán? Úgy látszik Están úr már a magyarival maratja a magyeriakat az új hitnek miatta! Krisztustok parancsolja ezt is, úgy-e pap? (indul lefelé a lépcsőn a várudvarra, a pap utána.)

SEBŐS nyitrai ispán (lőháton beléptet a várkapun, utána kopjás viézek lovagolnak, férfiakat, asszonyokat, gyermekeket és egy táltost terelve. Amint Vászolyhoz és a paphoz ér, Sebős megállítja a lovát, leszáll, majd egymásután lórólszállnak az emberei is. A lovakat elvezetik, a foglyok, meg néhány kopjás az udvaron maradnak): A luvakot csapjátok ki, hé!... (Ha a lovasok bevonulása nem oldható meg, a menet gyalog jön be a kapun, mely esetben Sebős a kapuból kiáltja hátra a fentieket.) Dicsértessék a Magasságbeli, szentatyám! Minden jót, Vászoly úr! Ugyan korán felkeltetek!

VÁSZOLY (haragosan): Vót istened czeke a szegényeket megfogdosni, Sebős espán? Hát nem csigázzák őket elegget Están úr gyűttmentjei?

SEBŐS: A kerál parancsolatja ez, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Szabad magyeriak felett nem rendelkezik a vár-espán, Sebős úr!

SEBŐS: Kerálúr népe ez, Vászoly úr! Körösztýén torlók, meg jobbágynépek ezek, nem nemzetségi urak!

VÁSZOLY: Úgy? Tán a táltos is a kerál népe vajjon?

SEBŐS: A táltosokat megfogdosni rendeli a kerál törvénye,

ha keráli birtokon taláztatnak. Zobor táltost Nyitravár környékén találtam.

ZOBOR (dacosan): Ukkó törvényét tettem, espán!

SEBŐS (ráordít): Ezen a földön a kerál törvényét költetik tenni, nem Ukkóét! Erről a földről kiharancsolt tégedet a kerálúr rendelkezése. S ha mégis ide merészeltél jönni, az a te bajod. Mert a füleidet nem viszed el innét!

ZOBOR: Vaj' lopó vagyok-é hát, hogy füleimet akarod le-metszeni?

SEBŐS: Azt én, Zobor táltos, Están úr rendelése szerint, mert te valóban lopó vagy. Füledet veszejted te is, meg a báránykáid is. (A rabok hirtelen siránkozásba törnek ki.)

EGY ASSZONY (leveti magát Sebős lába elé): Kegyelmezz, espán úr, kegyelmezz. Legalább a gyermekeknek!

SEBŐS: Tágulj innét, vén szipirtyó!

VÁSZOLY (odakiált a raboknak): Vagyon-é közöttetek nemzetes magyeri?

EGY HANG (szünet után): Szegény torlók, meg jobbágysok vagyunk, uram!

VÁSZOLY (Sebőshöz): Hát akkor tülem viheti őket a fene. Zobornak azonban baja ne essék!

SEBŐS (szilárdul): Már pedig nem leszen másképpen, Vászoly úr! A kerál törvényt én által nem hágom!

VÁSZOLY (indulattal): Rám figyelmezz, espán! Ha ezen embernek baja esik, megbánod majd te is, meg a kerá-lod is egyszer!

SEBŐS: Vászoly úr, ügyelj a szódra! Kerálurat fenyegetted!

VÁSZOLY: Sebős espán, én elmondtam a mondómat!

SEBŐS: Nem félek a mondódtól, Vászoly úr, s azonképpen nem fél a kerál se! Úgy leszen, amint mondtam. (A kopjásokhoz) Vigyék őket! (A kopjások terelni kezdik a siránkozó népet. Vászoly komoran néz utánuk.)

EGY HANG (messziről): Kaput nyissatok, hé!

TORONYŐR (fentről): Kicsudák vagytok?

EGY HANG: Tiszaháti nemzetségek nagyjai vagyunk! Vászoly úrhoz jövének!

TORONYŐR (megjelenik az udvarra nyíló toronyablakban): Tiszahátról való nemzetségi urak kérnek bébo-csájtást.

SEBŐS (mint aki nem hisz a fülének): Kicsudák?

TORONYŐR: Tiszaháti hadnagyok.

SEBŐS (pillanatnyi szünet után): Hányan vannak?

TORONYŐR: Úgy tízen lehetnek.

SEBŐS (inkább magának): Tiszaháti hadnagyok?... Nyit-rában? Vajjon mit akarhatnak? (kiált) Eresszék le a dobogót!

BENEDEK (miközben a híd leeresztésének zörejei hallat-

szanak): Hugyan kerülnek ezek ide a Tiszahátról?

SEBŐS: Nem kicsiny dolognak köll lennie, ha annyiról idáig törődtek!

BENEDEK: Téged keresnek, Vászoly úr... De mivégre vajjon?

VÁSZOLY (nem felel, csak néz a kapu irányába, ahol éppen belovagolnak Emőd, Öcsöd, Kál, Csáth, Zsedény, Bod és a fiatal, mintegy tizenötéves Vatha, meg három-négy lovas.)

EMÖD (fején elpiszkolódott, véres kötés, lórólszállás közben): Minden jót, Vászoly úr! Néked azonképpen, espán! Meg néked is pap.

VÁSZOLY: No, nézd csak, ez meg Emőd hadnagy! Isten hozott benneteket! És lám, Öcsöd úr is itt vagyon! Meg Bod apó! Meg a többiek! S ez a legényke ki volna? (Vathára mutat.)

ÖCSÖD: Vatha ez Vászoly úr, az én fiam.

VÁSZOLY: No, derék egy hajtása a bellusi hadnak... Hozzám ügykeztetek, hallom. Vaj' mi ügyetek lehet egy szegény rabbal?

KOPJÁS (visszajön): Egybetereltük őket, uram. Kezdhették a lefűlezést?

SEBŐS: Megyek én is! (A vendégekhez:) Tüstént jövök vissza, csak egy kicsi végeznivalóm vagyon. (A kopjással el.)

EMÖD: Micsuda fűlés vagy itt?

VÁSZOLY (komoran): Újhold áldozat volt az éjtszaka...

EMÖD (mint aki megértette, sötéten): Űgy!... Mi is panasszerrel vagyunk, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Panasszerrel? Nálam? (mutatja a bilincseit) Eltévesztettétek az utat, Emőd hadnagy! Ez Nyitra, nem Fehérvár!

EMÖD (dühösen legyint): Ottan már valánk, Vászoly úr, s nem végeztünk néhány kegyes szón kívül semmit is. Dolgunkvégetlen mentünk haza. Néhány napra rá hazajött azonban apjaurához ezen legényke, aki már jó ideje a kerálszálláson élt és oskolázott az új szokás szerint Fehérvárt, s mondott egyetmást, amiket tudnod kölletik. Azért jövének most ide hozzád, uram.

VÁSZOLY (komoran): Hallgatlak, Emőd úr.

EMÖD: Űgy hat héttel ennekelőtte történt, hogy asszonyaink és leányaink víganlakozásra indultak a Tenyő-had szállására. Beő hadnagy adta el a leányát egy Tákos nembéli veőlegénynek s a lakodalomra meg volt híva az egész Tisza-környék. Az asszonynép egy héttel hamarabb indult, s mikoron Keve alatt mentek, a kevei német espán, meg a kevei fekete papok körülkapták őket egy csomó kopjával és körösztlő víz alá verték mind-

nyájukat az új isten házában, Kevén. (Indulattal) Kopjanyéllal verték a szabad magyeriak feleségeit, Vászoly úr!... Mikoron másnap az asszonyok hazaszégyenkeztek, mi legott rámentünk az espánra, Kevén, de elnyomtak bennünköt. Halál is esött, én is kaptam egy vágást a fejemre. Elmentünk osztán, Űgy, ahugyan valánk, Fehérvára, panasszerre.

VÁSZOLY: És a kerál?

EMÖD: Éppen Konrád imperátor követei jártak Fehérvárott. A nyári vereség után jöttek békességet tenni, s a magyeri kerálnak nem volt ideje a magyeri panasz számára. Űgy látszik, minékünk már mindent le köll nyelnünk a gyüttmentektől.

VÁSZOLY: Dehát miért mondjátok ti ezeket énnékem? Mit tudhatok én ebben cselekedni? Rab vagyok magam is immáron hat esztendő óta. Énhozzám bizony heába jöttek! No, pap, mit szólsz mindezekhez?

EMÖD: Sort tartsunk, Vászoly úr. Van még más mondónk is!

KOPJÁS (jön): Az espán izeni, hogy gyere tüstánt a rabokat megimádatni, Benedek pap!

BENEDEK (kelletlenül): Megyek. Hozzd elő a körösztlőt a kapellából! (Tétován el.)

EMÖD (utána néz): No, jobb is, hogy elment. (Vászolyhoz, Vathára mutatva:) Ez a legénke több, mint esztendőn által ott élt a kerálszálláson a megboldogult Emerik úr mellett...

VÁSZOLY (meghökkenve): Megboldogult?... Emerik?... Dehát mikoron? Hugyan?... Miért...

EMÖD: Héj, Vatha öccs, álljál csak ide s beszélj meg Vászoly úrnak mindeneket!

VATHA: Vadászni valánk, uram, Kisasszony havának elsőjén. Vendégünk vala Fehérvárott, Henrik úr, a római imperátor fia. A békekérő követekkel jöve apjaura képiben s Emerik úr vadászatot rendelt mulattatására. Azon napon vala ez éppen, mikoron apámuraimék panasszerrel jártak Fehérvárott. Dúvadra volt hajtás s kint vala velünk a velencés Péter úr is, Emerik urunk rokonbátyja, aki anyjával, hugával Fehérvárott lakik egy idő óta, hogy apjaurát elkergették a dözsei székéből a velencések, amint ezt tám tudod is, uram. A második hajtást tettük, mikoron Emerik úr előre ugratott Velencés Péterrel együtt, aki a nyomában volt és akkor történt. Egy bokornál hirtelen ledöntötte Emerik úr lovát egy vadkan. Ahogy zuhant vala, Emerik úr lába a lú alá szorult, a féreg meg rájuk. Rettenetes vala az, uram!...

VÁSZOLY: S nem volt ottan senki, aki segélte volna?

VATHA: Én úgy nyíllövésre lehettem mögöttük, rohantam is sebös vágtatásban, de mire odaértem, vége volt. Az egész belsőjét kifordította a kan. (Kirobbanva) Hanem Velencés Péter ott vala mellette. A féreg elsőbben a luvat marcangolta s hogy szegény Emerik úr küszködött, úgy vette észbe. Jó idő elmúlt, míg a lú után őrea rontott a kan. S Velencés Péter meg sem mozdult, csak ült a nyeregben előrehajolva és nézte a küszködést... Pedig megmenthette volna Emerik úr életét... csak-hogy nem akarta!

VÁSZOLY (izgatottan): Ki mondotta ezeket tenéked?

VATHA: Senki sem mondotta. Ennen két látó szememmel láttam.

Szünet

VÁSZOLY (rekedten): És mi lett Velencés Péterrel?

VATHA: Semmi.

VÁSZOLY: Hát nem tudja ezt Están úr?

VATHA: Nem tudja, uram. Azolta nem enged magához senkit is. Engement különben is haza parancsolt men-nem apámuram a kevei marakodás miatt Fehérvárrúl, mikoron ott valának Emőd úrral. Én ugyan megbeszéltem ezen dolgot a nádorespánnak, ő azonban nem hitte el. Rosszul láttam, azt mondta. Pedig én nem láttam rosszul, hiszen, mint mondtam, alig egy nyíllövésnyire lehettem csupán. Velencés Péter csak akkor ugrott le lováról, mikoron odaértem. Megakadott lába a kengyelbe, azt mondotta.

VÁSZOLY: Hátha csakugyan megakadott?

VATHA: Nem akadott meg, uram. Azt látnom kellett volna, mert akkor küszködött volna a lábával Péter úr. De csak ült a nyeregben, figyelte a küszködést és várakozott. Vászoly úr! Figyelmezz reám! Velencés Péter a magyeri trónusra vetette a szömit!

VÁSZOLY: Bolondokat beszélsz, Vatha öccs!

VATHA (keserűen): Héj, nem hiszel nekem te sem, uram, pedig... Tudod-é, uram, hogy kerálúr bé akarta venni a Konrád imperátorral tett kötésbe, hogy Péter úr kapja vissza apja uraságát Velencében, ahol mastan az imperátor az úr, de Péter úrnak nem kellett a velencei uraság. Pedig dús Velence urának lenni nem csekélység!

VÁSZOLY: Hát ezt meg kicsuda mondta néked?

EMÖD: Széltiben beszélük ezt Fehérvárott, Vászoly úr! S ezért jöttünk mastan mi ide. Valami mastan történni fog. Vászoly úr, résen légy! Están törvényes utóda te vagy!

ÖCSÖD: Tegnap, valamivel delelő előtt, hogy elértük a Dunát, túlról valami csapat készülődött éppen az áltá-
jövételre, s Zsadány öccs mondja, hogy a kerál zászlóit

látta a kopjavégeken. Úgy érzem, azok ide ügyekeznek.
VÁSZOLY: Emerik hát megholt... S a velencés veszejtette el. Lám, mégis van hát bűnhődés...

EMÖD: Te vagy mastan immár a magyeriak reménysége, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Ha vagyon még a törvénynek és igazságnak bőcsülete a magyeriakban, eddig is én voltam.

VATHA: Ejsze, Emerik úr derék egy vitéz volt, uram, és tenéked a rökönöccsöd vala!

EMÖD: Imé, megbeszéltünk néked mindeneket, Vászoly úr, s ímhol már megyünk is, mert Dömös úrnak is hírt akarunk adni s nem akarunk a kerál kopjaival találkozni. Imé, jó az espán is immár. (Az érkező Sebőshöz) Soká elmaradtál, Sebős úr, s mi bizony már indulóban vagyunk.

SEBŐS: De mán olyat csak nem tősztok tám? Hát mán csak akad tám valami enni-inni való Nyitrában!

EMÖD: Majd azt máskor, jobb időben, Sebős úr. Igen sajnáljuk, de mastan erősen sietünk, mert napszálladatra Dömösön kell lennünk. Nyitassd ki a kaput, mert immáron megyünk is. (Nagyon távolról kürtszó hallatszik.)

TORONYÖR (megjelenik az ablakban): Kopják közelednek errefelé, espán. S mintha a kerálúr zászlóit látnám a kopjavégeken.

ÖCSÖD (Összenéz a többiekkel): Mondtam, ugye?

EMÖD: Hát mi meg indulunk. (Felkiált a toronyörhöz:) Nyissál kaput, hé! Minden jót, urak! (Kezet fog Vászollyal, kezeli a többi is, azután lóra ugrálnak és indulnak.)

SEBŐS (némi méltatlankodással): No, ezek sebösen elszá-ladtak!

TORONYÖR (fentről): A dobogót felhúzássam, uram?

SEBŐS: Fel.

Szünet

BENEDEK: Igen elgondolkodol, Vászoly úr.

VÁSZOLY: Vagyon min, Benedek pap. Emerik úr megholt.

BENEDEK: Emerik úr? Megholt? Per amorem Dei, mi-kor? Hogyan?

VÁSZOLY: Vadászaton. Ezen hó elsőjén.

SEBŐS (elszörnyedve): Ez rettentő dolog, uram. De hiszen nem hírtett, hogy valami nyavalyája lett volna!?

VÁSZOLY (rekedten): Vadkan ölte meg. (Dörmögve:) Meg még valaki.

SEBŐS: Tám ennek miatta jön most a had is. (Odakint harsányan megszólal egy kürt.) Már fújják is a kéro-t! (A toronyör kürtje felel.)

EGY HANG (kívülről): Kaput nyissatok a nádorespánnak!

SEBŐS (némi izgalommal): A nádorespán jó... (A kapu felé siet.

BENEDEK (ugyanúgy): A nádorespán. Vaj' micsudát akaratik itten?

VÁSZOLY: Sámuel úr maga jó. Ugyan micsuda hozta ide, az isten háta mögé? Ez valami nagy dolog lehet...

(A kapun kíséretével belovagol a nádor.)

ABA SÁMUEL: Békesség ezen kastellumnak. A magyar kerál érkezik általam!

SEBŐS (meghajol): Légy üdvözölve Están úr várában, Sámuel úr! Sebős határszéli espán minden várnépével várja a kerál parancsoló szavát!

ABA SÁMUEL (leszáll a lóról): Minden jót, espán. Mi ujság vagyon?

SEBŐS: Nyitrában nemigen termik ujság, Sámuel úr. Hanem halljuk, Fehérvárott igen szomorú ujság vagyon. Emerik úr...

ABA SÁMUEL: Bizony, szegény kisurunk meghala három héttel ennek előtte... (A távolban álló Vászolyhoz siet:) Adjon Isten minden jót, Vászoly úr!

VÁSZOLY (ellenségesen): Isten?... Melyiket gondolod, nádorespán?

ABA SÁMUEL: Vászoly úr, Vászoly úr, te még mindig a régi vagy. Pedig a kerálúr hozzád küldött és ...jót hoztam néked.

VÁSZOLY: Nékem? Jót? A keráltúl? (Felkacag.) Itten valamicsuda tévedésnek köll lennie!... Aztán vaj' mi lenne az, mit hoztál, nádorespán?

ABA SÁMUEL: Szabadulásodat hozom, Vászoly úr.

Szünet

VÁSZOLY (rekedten): Nem hiszek benne, nádorespán.

ABA SÁMUEL: Sebős úr, egy epistólát hoztam néked a kerálúrtól. Itt vagyon, olvasd meg! (Tekercset vesz át kíséretének egyik tagjától és átnyújtja.)

SEBŐS (Feltöri a pecsétet, belenéz és átadja a papnak): Olvassad a bötüt, pap!

BENEDEK (olvas): Hívünknek, Sebős határszéli espánnak keráli hajlandóságunkat! Minekutána Krisztus úr ki-fürkészhettetlen akaratja felejthettetlen fiunkot, Emerikus urat elvenni rendelte mitőlünk, az ki mellett másik férfiú utódunk nem vala, keráli szónkkal és akaratunkkal rendeljük, hogy tisztos fogolyként reádbízott öcsénket, Vászoly urat az Árpád neméből, a mái napon Nyitra várából kiengedni ne késlekedjél, s néki illendő kíséretet rendelni el ne mulasszál. Kelt Fehérvárott, keráli székünkön, az Úrnak ezerharmincegyedik évében, Kisasszon napján... S itt a kerálúr pöcsétje vagyon (mutatja).

(Szünet, mindenki Vászolyt nézi.)

VÁSZOLY (hosszú hallgatás után): Szabad vagyok ímhát!

ABA SÁMUEL: Szabad vagy ímmár Vászoly úr. És nemcsak szabad, hanem szavammal izeni néked a kerál, hogy a fehérvári szállásának kapuja nyitva vagyon előtted. Mielta szegény Emerik úr megtért őseihez, egyedül érzi magát öregségében és rokoni szív dobbanására vágyakozik.

VÁSZOLY (keserűen): Egyszóval jó vagyok néki ímmáron én is!

ABA SÁMUEL (feddően): Kerálúr atyai szive megnyilatkozott előtted. Vess ki szívedből mastan ímmár minden haraguvást, amint kerárod is megbocsájtott néked és siess udvarolására rokoni szívvel, jobbagyi hívséggel.

VÁSZOLY: ...rokon szívvel, jobbagyi hívséggel... (felkacag) Kezemen-lábamon bilincse nyomával, amelyeket hitem védelméért rokoni szívvel veretett rám hat hosszú esztendőkkkel ennekelőtte... Hát jól vagyon, nádorespán, mondjad meg uradnak hogy ha majd szegény feleségemet meg három árva fiamat megöleltem otthon, elmegyek hozzá Fehérvárra, rokoni szívvel... (nyomatékkal) jobbagyi hívséggel és körülnézek majd egy kicsínyt ott a fehérvári kerálszálláson... Hé, kovácsok! Ide gyertek mastan és verjétek le rulam ezt az átkozott rokoni vasat! Mihályfia Vászoly, a magyarok kisebbik ura Árpád úr neméből... szabad!

(F ü g g ö n y)